

Conclusion on the issue presented in the following: capitalism as an organic element of modern post-industrial society in the foreseeable future will continue to be the dominant form of its ideological, cultural and economic life. This conclusion is due primarily to such three factors: first, the decline in the modern world's socialist systems, secondly, the absence of other clear

alternatives to capitalism, and, thirdly, the relative stability and plasticity of capitalism itself.

Key words: capitalism, society, culture, alienation, bourgeois culture, socialism.

Надійшла до редколегії: 10.04.14 р.

УДК 141.33:141.131

О. Ф. Захарчук, О. М. Ярош
Національний гірничий університет

МІСТИЧНЕ І НАУКОВЕ В НЕОПЛАТОНІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ НІКОЛИ КУЗАНСЬКОГО

Розкривається проблема істини і істинності пізнання в контексті неоплатонічної концепції філософа Відродження Ніколи Кузанського, в контексті неоплатонічних вчень, що вплинули на неї. Розмірковується про роль розуму і інтуїтивно-нерозумового споглядання в процесі пізнання чуттєвого світу і Бога.

Ключові слова: містика, Нікола Кузанський, Відродження, пізнання, Бог, апофатична теологія, ктафатична теологія.

З початку Нового часу переважає зосередженість, філософської думки на раціональному пізнанні. Можливо, що саме такий підхід приводить до типу світогляду, який базується на принципі корисності. Нестримний розвиток у рамках технічної цивілізації, націленість науково-технічного прогресу на підкорення і перетворення природних стихій привели не до гуманізації відносин людини і природи, а до глобальної екологічної кризи, що є загрозою для самого людського виживання. Розвиток технічної раціональності в найширшому сенсі слова (включаючи техніку ведення економічних, адміністративних політичних і інших справ) виразилося в створенні системи механізмів, що мають власну логіку функціонування, відчужених від людини і таких, що протистоять їй і її свободі. Впровадження раціонального початку в суспільне життя, в розумінні антропологічного егоцентризму, виявило явні межі, а раціоналізація техносфери і ряду областей економіки супроводжується в сучасному суспільстві ерозією культурних сенсів і втраченою ідентичністю, внаслідок чого людина відчуває себе в ситуації, що вислизає з-під її контролю. Фактично, ця ситуація не є новою саме зараз, адже вона передбачалась і відчувалась ще у працях А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, А. Тойнбі, а в більш пізній період це яскраво проявилось в працях екзистенціалістів Н. Бердяєва, Х. Ортега-і-Гасета, Ж.-П. Сартра, А. Камю. Представляється, що виходом із такої ситуації може служити переосмислення принципів буття людини, повернення їх до духовності, розуміння природного потягу людини до трансцендентного, Божественного, адже такого роду збалансування може повернути людству і окремій людині цілісність у баченні зовнішніх і внутрішніх форм світу в собі і навколо себе. В цьому зв'язку період Середньовіччя представляється нам таким, що в найбільш повному обсязі розкривав і осмислював питання духовності в її соціальних і індивідуально-особистісних проявах.

Досвід Середньовіччя, Відродження, в якому відобразилися непротиріччя між приматом розуму і віри, досвідним знанням і теологічними установками отримує нове значення. Учення Ніколи Кузанського з характерним для нього синтезом раціонального і містичного, віри і розуму, інтуїції та інтелекту, пізнання і споглядання – приклад плідного сумісництва таких протилежних тенденцій, а тому метою статті є виявлення розуміння істини і істинного знання в неоплатонічній концепції Кузанця. На жаль, Середньовічна європейська філософія і філософія Відродження не є достатньо дослідженими у вітчизняній філософії; більшість досліджень представляють собою досить заангажовані і надміру однозначні результати. Необхідно відзначити

в цьому зв'язку недостатню вивченість і об'єктивність аналізу вчень Середньовіччя, в основі яких лежить ідеалістично-теологічна домінація. Так, містичні тенденції періоду Середньовіччя і Відродження, із характерним для них релігійно-теологічним забарвленням майже не отримали серйозної уваги вітчизняних філософів радянського часу. Разом з тим, закладена в цих тенденціях холодна орієнтація є напрочуд плідною і необхідною в розробці нових підходів сучасного світорозуміння з метою виведення суспільства із духовної кризи, викликаної однобоким розвитком раціонально-прагматичної світоглядної парадигми. Ми погоджуємось із багатьма істориками філософії, що Нікола Кузанський представляє собою ключову фігуру в ренесансній філософській і естетичній думці. Але погляди Кузанця виявляються ще більш складними й глибокими, ніж всі інші теорії і вчення Відродження, ключ до яких ми хотіли б у нього знайти. «Це найбільший мислитель не тільки епохи Ренесансу, але й взагалі всієї нової й новітньої європейської філософії», – як визнає А.Ф. Лосєв, і додає, що Нікола Кузанський – «безумовно, неоплатонік у самому строгому й справжньому сенсі слова. Однак у неоплатонізмі він висував і підкреслював такі моменти, які цілком відповідали індивідуалізму, що назрівав тоді, з його постійною схильністю до суб'єктивно-іманентної інтерпретації дійсності» [6]. Неоплатонізм Ніколи Кузанського виражався у ставленні до розуму і можливості пізнання, формулюванні ним принципу єдності світу і Бога як Єдиного. За свідченнями Ніколи Кузанського, на нього суттєво вплинули такі великі попередники як Прокл, Діонісій Ареопіт, Майстер Екхарт, які відносяться до містиків. У системі Прокла знання розуму буває двох видів. «Одне присутнє в ньому в якості розуму, а друге – як чомусь іншому, відмінному від розуму. В першому випадку він пізнає самого себе, в другому... діє, наче сп'янілий від нектару, той, що довів себе до стану божественної одержимості; в одному випадку він пізнає суще, а в іншому – не-суще» [8, с. 484] (тут і далі переклад з російської мови мій. – О. Я.). Там само він по аналогії говорить про можливість пізнання душ: «І майже всі душевні знання є катафатичними (адже душі пізнають сутності, довідуючись, що вони є; такою є власна ознака катафасиса), і лише знання, яке отримують в богонатхненній дії, пов'язані із осягненням єдиного, виявляється для душ апофатичним, адже вони пізнають не те, що є єдиним, а те, чим воно не є, оскільки воно вище самого поняття «є»; мислення про те, що щось не є, – це апофасис» [8, с. 484]. Посилаючись на Платона, Прокл відмічав, що «причиною всіх зол для душі якраз і є спроби відшукати своєрідність єдиного і передоручити

його пізнання судженню; замість цього необхідно пробуджувати єдине в нас, аби, якщо дозволено так виразитись, до певної міри удостоїтися честі в нашому власному чині пізнати подібне за посередництвом подібного. Адже те, що піддається думці, ми пізнаємо за допомогою думки, розсудкове – за посередництвом розсудку, інтелігібельне – розумним в нас. Так само нашим власним єдиним ми будемо осягати єдине як таке» [8, с. 485].

Використовуючи апофатичний шлях пізнання Прокла, Діонісій Ареопагіт у викладенні містичних глибин християнської теології говорить про нього як єдиний можливий спосіб досягнення і осягнення Бога: «І от, відійшовши від ... усього видимого, Мойсей вступає в глибину містичного Мороку невідання, у якому в ньому припиняється всяка пізнавальна діяльність, зовсім зникає все чуттєве й зорове сприйняття, і належить він уже не собі й не чому-небудь сущому, але Тому, Хто поза межами всього сущого, і, таким чином, тільки після того, як скасувавши всяке відання, Мойсей пануючою частиною свого розуму з'єднується з Тим, Хто недоступний ніякому пізнанню, у довершеному невіданні знаходить він надрозумове відання» [4]. Так ми зустрічаємо вперше поняття «відаючого невідання» або «ученого незнання», яке пізніше буде використане Ніколою Кузанським.

В своїй праці «Про містичну теологію» Діонісій Ареопагіт подає принципи, які будуть ретельно розглянуті і доведені Кузанцем у добу Відродження з максимальною очевидністю і майстерністю. «Бог – це не душа й не розум, а оскільки свідомість, думка, уява в Ньому відсутні, то Він і не розум, і не мислення й ні зрозуміти, ні визначити Його неможливо; Він не число, не міра, ні велике щось, ні мале, ні рівність, ні нерівність, ні подоба, ні неподобя; Він не спочиває, не рухається, не дарує заспокоєння; не має могутність і не є ні могутністю, ні світлом; не має буття й не є небуттям, ні сутністю, ні вічністю, ні часом й осягнути Його думкою – неможливо; Він – не знання, ні істина, ні царство, ні премудрість, ні єдине, ні єдність, ні божество, ні доброта, ні дух – у тому розумінні як ми його представляємо, ні синівство, ні батьківство, ні взагалі що-небудь із того, що нами або іншими (розумними) істотами може бути пізнано. Він не є ні що-небудь не-сущє, ні що-небудь сущє, і ні сущє не може пізнати Його в Його бутті, ні Він не пізнає сущє в бутті сущого, оскільки для Нього не існує ні слів, ні найменувань, ні знань; Він не п'ятьма, ні світло, ні омана, ні істина; стосовно Нього зовсім неможливі ні позитивні, ні негативні судження, і коли ми що-небудь заперечуємо або затверджуємо про Нього за аналогією з тим, що Ним створене, ми, власне, нічого не спростовуємо й не визначаємо, оскільки досконалість єдиної Причини всього сущого перевершує будь-яке твердження й будь-яке заперечення, і, узагальнюючи: перевага над всією сукупністю сущого Того, Хто за межами всього сущого, – безмежна» [4]. Розглядаючи цей уривок, можна зрозуміти витоки філософського світобачення Ніколи Кузанського, а поняття «безмежність», «учене незнання» стали основними поняттями в його філософській системі. Під «ученим незнанням» філософ розумів певне пізнання, що представляло набагато більш високу ступінь знання, ніж знання профанне, розсудкове, властиве людині при пізнанні світу матеріального. Знання в підлеглому сенсі являє собою осягнення якого-небудь предмета духом, або вищим розумом. Найважливішою ознакою знання є те, що воно висвітлює нам певне щось, що знаходиться зовні, тобто щось, що не є воно саме. Але те, що розум виробляє в собі відносно речей, це і є сутність

речей. Поза розумом залишається лише чуттєва оболонка; сутність речей входить в розум. Споглядаючи цю сутність, яка однієї з цієї сутністю природи, розум вже не може більше говорити про знання; адже він споглядає не річ, яка знаходиться поза ним, а річ, яка є частиною його самого; він споглядає самого себе: він уже не знає, лише споглядає самого себе, тобто має справу не із знанням, а з не-знанням. Розум вже не зайнятий розумінням, а споглядає поза розумінням своє власне життя. Ця вища ступінь пізнання по відношенню до нижчих є «незнанням». Але зрозуміло, що суть речей може бути осягнута лише через цю ступінь пізнання. Таким чином, Нікола Кузанський під «ученим незнанням» розуміє ніщо інше, як відроджене знання, яке стало внутрішнім переживанням. Людина пізнає перш за все речі чуттєвого світу, вона складає собі думки про їх буття і дію. Першооснова всіх речей – вища за самі речі, тому цю першооснову людина не може зрозуміти посередництвом тих самих понять і ідей, якими вона осягає речі. «І якщо вона [людина] приписує цій першооснові (Богу) якісь властивості, з якими він познайомився на нижчих речах, то ці властивості можуть послужити лише допоміжними уявленнями для слабого духу, який низводить до себе цю першооснову, щоб змогти представити собі її. В дійсності ніяку властивість, що належить нижчим речам, ми не вправі приписувати Бог» [9, с. 390]. Так само, як і з поняттям Єдине у неоплатоніків, власне у Прокла в коментарі до платонівського «Парменіда» говориться про обмеженість поняття буття в його використанні відносно Єдиного, Нікола Кузанський приходить до розуміння недоцільності приписувати Бог» поняття «є», адже «буття» – уявлення, яке людина склала відносно нижчих речей. Бог же вищий за «буття» і «небуття». Бог, якого ми наділяємо якимись певними властивостями, не може бути істинним Богом. Як Єдине Прокл пропонує мислити в якості надсущого, так і Нікола Кузанський говорить про те, що до істинного Бога ми приходимо тільки в то-му випадку, коли під Богом із властивостями ми розуміємо над-Бога, про якого ми не можемо знати в звичайному сенсі цього слова. Щоби прийти до Бога, треба увійти в стан «не-знання». Пізнання поділяється на таке, що дає нам знання про зовнішні речі, і на те, яке є самим предметом, про який ми отримуємо знання. Перший тип пізнання панує в науках, які намагаються віднайти повне знання про речі і процеси цього світу; другий – знаходиться в нас, коли ми живемо в самому цьому осягнутому знанні.

Осмислення істини в праці Ніколи Кузанського «Про учене незнання» з очевидністю демонструє обмежені можливості людського розуму у своїх пошуках осягнути істину. «Наш кінцевий розум, рухаючись шляхом уподібнень не може... в точності осягнути істину речей» [5, с. 53]. Таку думку філософ пояснює тим, що істина сама по собі не може бути більшою чи меншою, вона є в чомусь неділимому і, окрім цього, не може бути остаточно виміряною нічим іншим, ніж вона сама. Кузанець приводить вдале порівняння істини з неділимим колом: «... Коло, буття якого складається в чомусь неділимому, не може бути вимірним не-колом» [5, с. 53]. Людський розум не можна уподібнити до істини, а тому і вимірювати таким інструментом саму істину не є можливим. «Не являючись істиною, наш розум ... ніколи не осягає істину так точно, щоб уже не міг осягнути її ще точніше, без кінця, а відноситься до істини, як багатокутник до кола: будучи вписаним в коло, він тим йому подібніший, чим більше кутів має, але навіть при множенні своїх кутів до нескінченності він ніколи не стане рівним колу,

якщо не вирішиться тотожність із ним» [5, с. 53]. Так формулюється принцип про неможливість знайти у світі абсолютно тотожні речі, тобто принцип індивідуальності. Геніальна очевидність такого порівняння у Ніколи Кузанського характеризує філософа як мислителя нового типу, адже в період Відродження принципи очевидності, нескінченності, індивідуальності, математичної достовірності виносяться на перше місце, про що свідчить в праці «Естетика Відродження» А.Ф. Лосев. Нікола Кузанський показує, що істина, в точності, як вона є, невловима. Людський розум відноситься до неї, як можливість до абсолютної необхідності, яка не може бути нічим іншим, ніж вона є. «Суть (quidditas) речей, істина сущого, недосяжна в своїй чистоті, і, хоча філософи її розшукують, ніхто не знайшов її, як вона є. І чим глибша буде наша ученість в цьому незнанні, тим ближче ми приступимо до істини» [5, с. 54]. Далі він порівнює істину і Бога з максимумом. Разом із тим абсолютний мінімум у своїй «абсолютності» незбагненно збігається із абсолютним максимумом, адже абсолютний мінімум – це те, менше чого нічого не може бути: максимум перевершує все і мінімум також перевершує все і якщо звільнити поняття мінімум і максимум від кількісної характеристики, то з повною очевидністю для нас виявляється збіг максимуму і мінімуму: максимум перевершує все і мінімум також перевершує все; абсолютна кількість не більше максимальна, ніж мінімальна, тому що максимум його є через співпадіння разом із мінімумом. Тут мова іде про граничність, нічим не визначену, яка є разом з тим актуальністю всього можливого. Але це «перевершує наше розуміння, не здатне на шляхах розсудку сполучати протилежності в їх джерелі; адже ми рухаємось в світлі того, що відкриває нам природа, а будь-яке природне знання далеко відпадає від нескінченної сили і пов'язувати в єдине ціле нескінченно далекі одне від одного протилежності – нездатне. Тільки незбагненно піднявшись над всякою дискусією розсудку, ми бачимо, що абсолютний максимум є нескінченністю, якій ніщо не протилежне і з якою збігається мінімум» [5, с. 54]. Як відмічає Нікола Кузанський, поняття «максимум» і «мінімум» – це трансцендентні межі з абсолютною значимістю: піднімаючись над усім визначеним у кількості об'єму і сили, вони охоплюють у своїй абсолютній простоті все. Тож, проблема істинності знання і роль розуму у вченні Ніколи Кузанського отримує особливе розуміння: розум – необхідна складова діяльності людини в її побутовому світі, але в пізнанні істини і Бога, як уособлення цієї істини, розум має лише підготовчу роль, а справжнє пізнання проходить за межами розсудкового. Істина – єдина, неподільна, несуперечлива і цілісна,

може досягатись лише надрозсудковим зусиллям духовної сутності людини.

Бібліографічні посилання

1. Аляев Г. Е. Філософський універсум С.Л. Франка [Текст] / Г. Е. Аляев. – К., 2002. – 368 с.
2. Гайденок П. П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой [Электронный ресурс] / П.П. Гайденок. – Режим доступа : <http://www.philosophy.ru/library/gaid/02/0.html> – Загл. с экрана.
3. Горфункель А. Х. Гуманизм и натурфилософия итальянского Возрождения / А. Х. Горфункель. – М. : «Мысль», 1977. – 359 с.
4. Дионисий Ареопагит Мистическое богословие [Электронный ресурс] / Дионисий Ареопагит. – Режим доступа : http://ihtik.lib.ru/philosbook_22apr2005_2013.html – Загл. с экрана.
5. Кузанский Н. Сочинения [Текст] : в 2 т. / Н. Кузанский. – М. : Мысль, 1980. – Т. 1. – 488 с.
6. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения [Электронный ресурс] / А. Ф. Лосев. – Режим доступа : http://ihtik.lib.ru/philosbook_22apr2005_3317.html – Загл. с экрана.
7. Прокл Первоосновы теологии [Текст] / Прокл. – Тб., 1972. – 320 с.
8. Прокл Комментарий к «Пармениду» Платона [Текст] / Прокл. – СПб., 2006. – 896 с.
9. Штайнер Р. Мистика на заре духовной жизни нового времени. Философия свободы [Текст] / Р. Штайнер. – М.; СПб., 2000. – 682 с.

Захарчук А. Ф., Ярош А. М. Мистическое и научное в неоплатонической концепции Николо Кузанского.

Раскрывается проблема истины и истинности познания в контексте неоплатонической концепции философа Возрождения Николы Кузанского, в контексте неоплатонической учений, повлиявших на нее. Рассуждается о роли разума и интуитивно-внеинтеллектуальное созерцания в процессе познания чувственного мира и Бога.

Ключевые слова: мистика, Никола Кузанский, Возрождение, познание, Бог, апофатическая теология, катафатическая теология.

Zakharchuk O., Yarosh O. Mystical and scientific in Neoplatonic concepts of Nicholas of Cusa.

The problem of truth and the validity of knowledge is revealed in the context of neo-Platonic conception of the Renaissance philosopher Nicholas of Cusa, in the context of neo-Platonic teachings influenced her. Conducted discussions about the role of reason and intuitive and out-of-intellectual contemplation in the learning process of the sensual world and God.

Key words: Mysticism, Nicholas of Cusa, Renaissance, cognition, God, apophatic theology, positive theology.

Надійшла до редколегії: 20.04.14 р.

УДК 141:572

М. М. Ибрагимов

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины
СПОРТ КАК МАНИФЕСТАЦИЯ «ТЕЛЕСНОГО ОБРАЗА МИРА»

В контексте «философии спорта» делается попытка обозначить физическую культуру и спорт как её эталонный вид в контексте вербальной символизации «телесного образа мира». В отличие от научно-дифференцированного мировосприятия, которое в мышлении разделяет его на «мир реальный», «мир виртуальный» и «мир индивидуально-личностный», в культурно-мировоззренческом измерении спорт манифестирует системную внешнюю и внутреннюю целостность человека и мира.

Ключевые слова: философия спорта, искусство, перевоплощение, повороты, культура, образ мира.

Традиционная разрозненность философии как духовной и спорта как физически-телесной практик не способствует преодолению кризиса в состоянии здоровья граждан в украинском обществе, о чем говорилось в предыдущей статье [7, с. 81]. Сегодня крайне необ-

ходимы их объединенные усилия, чтобы философия обосновывала идеал здоровья, активизирующий физкультурно-спортивную двигательную активность, привлекательную для широких слоев населения. В то же время теория спорта и физического воспитания должна